

Wrocław, dnia 11 sierpnia 2023 roku

Prof. dr hab. Maciej Marszał
Katedra Doktryn Politycznych i Prawnych
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Jana Artymowskiego
pt. *Ewolucja myśli ustrojowej*
Stronnictwa Demokratycznego

Polska myśl polityczna i prawna wciąż stanowi przedmiot zainteresowań nie tylko prawników, ale także politologów czy historyków. Myśl ustrojowa polskich partii politycznych sięgających swoim rodowodem okresu międzywojennego jest szczególnie cenna. Do takich partii politycznych z pewnością należy zaliczyć Stronnictwo Demokratyczne, które zostało założone w 1937 roku a swoją działalność zakończyło u progu Trzeciej Rzeczypospolitej. Właśnie tą kwestią w swojej rozprawie doktorskiej zajął się mgr Jan Artymowski doktorant w Katedrze Filozofii Prawa i Nauki o Państwie na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Dodam również, że praca doktorska powstała pod kierunkiem znakomitego znawcy filozofii państwa i prawa profesora Uniwersytetu Warszawskiego doktora habilitowanego Jana Majchrowskiego.

Na samym początku recenzji chciałbym zatrzymać się przy tytule rozprawy doktorskiej, który sugeruje już pewną tezę ewolucji myśli ustrojowej. Moim zdaniem skromniejszy tytuł „myśl ustrojowa Stronnictwa Demokratycznego” w z zupełności by wystarczył i nie zdradzałby czytelnikowi treści pracy. Należy zaznaczyć, że ta drobna uwaga nie ma wpływu na ocenę dalszych wywodów naukowych Autora z zakresu koncepcji ustrojowych Stronnictwa Demokratycznego (dalej: SD).

Po dobrze napisanym wstępie, w którym Doktorant zapowiada przedmiot rozprawy i omawia wykorzystaną literaturę. W dalszej części Czytelnik ma sposobność zapoznania się z analizą ewolucji myśli ustrojowej SD, która została przedstawiona w niezwykle wartościowych poznawczo dziewięciu rozdziałach. W pierwszym nakreślono genezę i powstanie partii, a także idee, jakie przyświecały jej powstaniu. Należy podkreślić, że Autor w interesujący sposób

prześledził tutaj wpływ wolnomularstwa polskiego – zorganizowanego w Wielką Lożę Narodową Polski – na powstanie SD. Trafnie ocenił, że Klub Demokratyczny stał się „politycznym domem” dla liberalnej i lewicowej inteligencji. W ocenie Autora powołanie w połowie stycznia 1938 roku 55 Klubów Demokratycznych przyczyniło się do zespolenia ideowego środowisk demokratycznych i przyczyniło się do określenia postulatów wyborczych, które miały być demokratyczne i wolne. Oceniając tę część pracy, trzeba dodać, że zaprezentowane tutaj rozważania poprowadzone są, mimo poruszania zawiłych kwestii, w sposób zrozumiały i logiczny. Niemniej jednak, dla jeszcze lepszego wyjaśnienia analizowanego zagadnienia zalecałbym poszerzenie rozważań o tło historyczne rządów piłsudczyków w latach 1935-1939. W tym zamierzeniu pomocna byłaby książka Tomasza Chłopeckiego *Mysł polityczna i prawna obozu rządowego w Polsce w latach 1935-1939* (Warszawa 2018), na którą Doktorant się nie powołuje, niestety, w żadnym z fragmentów recenzowanej dysertacji. Mam nadzieję, że w wersji przeznaczony do druku, do którego już teraz zachęcam, wspomniana pozycja książkowa znajdzie się wykazie wykorzystanej literatury.

Rozdział drugi został poświęcony działalności i myśli politycznej SD w trudnych latach wojennych 1939-1944. Autor słusznie dowodzi w nim, że członkowie SD bardzo aktywnie uczestniczyli w działalności konspiracyjnej w obrębie Służby Zwycięstwa Polski, jak i Związku Walki Zbrojnej. W swoich rozważaniach opisuje silną pozycję członków SD w Biurze Informacji i Propagandy ZWZ-AK oraz zaangażowanie się w pomoc Żydom. Oceniając ten rozdział zdecydowanie pozytywnie, mam małą uwagę do graficznej strony przysłanej pracy: strona 40 dysertacji doktorskiej jest zupełnie pusta. Odczytuję to jako błąd drukarski.

Myśl ustrojowa Stronnictwa Demokratycznego w okresie tworzenia się komunistycznego państwa w okresie stalinowskim jest przedmiotem kolejnego – trzeciego – rozdziału recenzowanej pracy doktorskiej. Uważam, że zawiera on najciekawsze i najbardziej dojrzałe fragmenty pracy. Autor w sposób wnikliwy przeanalizował tutaj postawę ideową członków SD wobec kształtowania się w Polsce komunistycznego totalitaryzmu. W szczególności na uwagę zasługują w interesujący sposób przedstawione przez Doktoranta kwestie dotyczące bezkrytycznej postawy polityków SD wobec uchwalonej 22 lipca 1952 roku Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Autor w sposób przemyślany opisał uległy stosunek SD do władzy komunistycznej. Omawiana część rozprawy zasługuje na bardzo dobrą ocenę.

Przedmiotem kolejnego rozdziału są rozważania na temat tzw. przemian październikowych i ich wpływu na myśl ustrojową SD w latach 1955-1965. Należy podkreślić, że rozdział ten wyróżnia się solidną analizą prawną oraz politologiczną. Autor skupił się w nim

na kwestii relacji polityków SD z działaczami Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Autor trafnie zaznaczył, że myśl ustrojowa SD po raz pierwszy pojawia się w dokumencie z 13 lipca 1956 roku pt. *Wytyczne Działalności Politycznej Stronnictwa Demokratycznego*, zatwierdzonym przez Prezydium Centralne Komitetu tej partii. Zdaniem Autora *Wytyczne* stanęły na gruncie konieczności pełnego przestrzegania konstytucji i uwypukliły rolę Sejmu jako najważniejszego organu ustawodawczego i kontrolnego w stosunku do innych organów państwowych. Rzeczoną część rozprawy również należy ocenić pozytywnie.

W rozdziale piątym, Pan mgr Jan Artymowski eksplorował zagadnienie ukształtowania się myśli ustrojowej SD w latach 1965-1979. Z dużą wnikliwością przeanalizował takie kwestie, jak relacje SD z PZPR i ZSL, opisał i ocenił stosunek omawianej partii do tzw. „małej stabilizacji”, nakreślił rolę Sejmu w systemie PRL oraz omówił postawę członków SD wobec zmian konstytucyjnych w 1976 roku. Należy pochwalić Doktoranta za klarowne formułowane tutaj myśli i trafne tezy naukowe. Ponadto dobrze dobrana literatura z umiejętnie zastosowanymi w pracy cytatami dała pożądany efekt naukowy.

Wpływy wydarzeń Sierpnia 1980 roku na ewolucję myśli ustrojowej SD to przedmiot kolejnego rozdziału recenzowanej pracy doktorskiej. Doktorant słusznie podkreślił, że od połowy lat siedemdziesiątych zaczęły się pojawiać pojedyncze i bardzo jeszcze nieśmiałe głosy lokalnych polityków SD w kwestii krytyki komunistycznych władz w Polsce. Jego zdaniem podnosiły się wówczas głosy zwracające też uwagę na brak tożsamości ideowej i „wyjałowienie programowe SD, co podważało społeczną wiarygodność partii”(s.139). Duża liczba cytatów, choć momentami zbyt długich, zdaje się dobrze ilustrować postawę polityków do rodzącego się ruchu Solidarności. Za interesujące należy uznać rozważania dotyczące ustaleń XII Kongresu Programowego SD i jego postulatów utworzenia Trybunału Konstytucyjnego oraz Trybunału Stanu. Ponadto, jak słusznie zauważył Doktorant, SD upominało się także o ustanowienie urzędu Prezydenta wybieranego przez Sejm.

W siódmym rozdziale poświęconym myśli ustrojowej SD w niezwykle trudnym okresie powojennej historii Polski, jakim były lata stanu wojennego oraz całe lata osiemdziesiąte Autor przeanalizował postawę członków omawianej partii do nowej politycznej rzeczywistości. W jego ocenie wśród członków SD był widoczny negatywny stosunek do stanu wojennego. Wyrazem pewnej niezależności od komunistycznych władz mogła być ustawa o związkach zawodowych współautorstwa SD. Przy pisaniu tego rozdziału Autor w dużym stopniu wykorzystał oficjalne materiały i dokumenty stronnictwa, a także uchwały Sejmu PRL. Szkoda jednak, że rozważania Doktoranta nie zostały wzbogacone materiałami Instytutu Pamięci Narodowej. Zapewne

wykorzystanie materiałów znajdujących się w zasobach IPN dałoby pełniejszy obraz politycznej rzeczywistości, w której przyszło funkcjonować SD w czasie stanu wojennego i po jego zakończeniu.

Udział SD w przemianach lat 1988-1990 w Polsce stał się przedmiotem kolejnego rozdziału recenzowanej pracy. W tej części rozważań Doktorant przeanalizował stosunek SD do zmieniającej się politycznej rzeczywistości, jednak wydaje się, że mógł bardziej skoncentrować się na politycznym tle, tzn. oczekiwałby uwypuklenia roli środowiska politycznego, w jakim działało wówczas SD. Odchodzący w przeszłość system totalitarny PRL-u pozostawił po sobie szereg patologii w życiu politycznym, społecznym, a przede wszystkim gospodarczym. Analiza tych zjawisk i stosunek do nich polityków SD dałaby Czytelnikowi szersze pole widzenia i lepsze zrozumienie historii Polski w okresie transformacji ustrojowej. Niemniej jednak, obszerna analiza koncepcji ustrojowych poparta zgrabnymi cytatami z partyjnych dokumentów stanowią istotny walor tej części rozważań.

Ostatni rozdział recenzowanej dysertacji stanowi myśl polityczna Stronnictwa Demokratycznego w Trzeciej Rzeczypospolitej. Już na wstępie Doktorat trafnie stwierdza, że wraz upadkiem rządu Tadeusza Mazowieckiego zakończył się trwający nieprzerwanie od 1945 roku udział SD w sprawowaniu władzy w Polsce. Autor umiejętnie przeanalizował projekt nowej Konstytucji RP, przedłożony w kwietniu 1993 r. do Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego, który przygotował zespół stronnictwa pod przewodnictwem Romualda Kmiećnika.

Część analityczno-opisową pracy doktorskiej Pana mgra Jana Artymowskiego *Ewolucja myśli ustrojowej Stronnictwa Demokratycznego* wieńczy zakończenie, w którym znalazło się podsumowanie całej dysertacji z trafnymi i dojrzałymi naukowo wnioskami. Doktorant w sposób przemyślany obronił tutaj swoje wcześniej postawione tezy. Przypomina, że wielu współczesnych polityków Trzeciej Rzeczypospolitej swoją karierę polityczną rozpoczynało w właśnie w SD, a ich postulaty polityczne budowały zręby nowego demokratycznego ustroju. Kończąc rozprawę, słusznie stwierdza, że SD „jest partią polityczną, która odcisnęła na polskiej myśli ustrojowej swoje mocne piętno”.

Podsumowując ocenę przedłożonej mi do recenzji rozprawy doktorskiej Pana mgr Jana Artymowskiego, stwierdzam, że struktura pracy jest spójna i logiczna. Zaznaczyć należy, że zarówno treść pracy, jak i forma (struktura całości, poszczególne części, przypisy, bibliografia) wskazują, że Pan mgr Jan Artymowski poznał zasady pisania pracy naukowej i włada warsztatem naukowym, którego należy oczekiwać od doktoranta składającego dysertację do oceny recenzenckiej i przystępującego do jej obrony. Bez wątplenia pozytywnie należy ocenić

osiągnięty rezultat badawczy. Doktorant postawił sobie za cel rozwiązanie określonego problemu naukowego i cel ten osiągnął. Lektura jego dysertacji niewątpliwie może dawać czytelnikowi satysfakcję poznawczą. Zawarty w pracy doktorskiej materiał daje bowiem ogólny ogląd ideowy i ustrojowy Stronnictwa Demokratycznego. Autor rozprawy przekonująco udowodnił, że potrafi panować nad całością zgromadzonego materiału. Wywody Pana mgr Jana Artymowskiego prowadzone są w sposób zdyscyplinowany i interesujący.

Poza zarysowanymi wcześniej sugestiami, ogólnie nie mam zastrzeżeń do wykorzystanej literatury. Autor wykorzystał akty normatywne, materiały partyjne, polską literaturę, w której w optymalnym stopniu wykorzystane zostały zarówno opracowania monograficzne, jak i artykuły naukowe. Doktorant z należytą starannością zebrał materiał naukowy w postaci przedmiotowej literatury oraz aktów prawnych i dokonał jego rzetelnej analizy. Szkoda jedynie, że wśród nich nie znalazły się materiały zgromadzone w Instytucie Pamięci Narodowej.

Mając na względzie sformułowane powyżej uwagi, stwierdzam, że rozprawa doktorska Pana mgr Jana Artymowskiego spełnia wymogi stawiane przez Ustawę z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003r., nr 65, poz. 596), co uzasadnia wniosek o przyjęcie recenzowanej rozprawy jako podstawy do obrony rozprawy doktorskiej.

